

տուածահնամ՝ քաղաքն Ատանայ, Անգեն իր շունչ աւեայ հանարտեղացք 'ի սրտատրտի լինելոյ: Էն ալք տեղոյն մեծապէս մորմաքէնն 'ի վերայ իղձալի կերպս. բանաց մտոց, եւ յապաց արեւազոյց զիպուստիցն շնորհէն ոչ սակաւ միտթարուծիւն սիրելիքն մեր Ատանահանարտեղաց քաղաք, փայտաւորով գայն ինչ զանփայտաբարտի որումն թիւնն որոցիկ մերոյ: Էն ստեղծելն գնեց լինիլ ժառանգ Հայրապետական (Աթոսոյն), որ եւ փութացուցին զՆախայիշեցեալ ծերունի քահանայն զհարապան երկոյ վեհագետաց, եւ զծնողն ինչոյ ըստ մարմնոյ 'ի կոստանդնուպոլիս՝ որ է քաղաքամայր եւ արքայաբնոս՝ առ 'ի հրաման հանիլ ինքնակալէն սարակնիկացոց ըստ ընաւորեալ ծիսի: Էն յայտարի գառն եւ 'ի բարձրագոյնով ժամանակի եղև աւարտու թե սորս, որոյ զսկիբըն եղաց 'ի բերիպ, եւ հասուցաց յանկ 'ի հայրենի գաւառս մեր 'ի սիս, 'ի մէջ Ազեխասարսս գերարմինի սրբոյ զահնն կելիկիկոյ: Ուստի ազալեմ զքեզ սիրելիքս իմ, ընկալարուց սիրով զաշխատութիւնս մեր, իրբ 'ի տասնակէ թուղ, եւ կամ 'ի մերեւոյ խաղազ վաստակոց ինչոց, եւ արժանացուցէլ զմեզ անարտում՝ եւ յարազուարճ երկրորոց փառաս որչէլ զամենատուր անունն իւր, որ է արհնեալ յաւիտեանս յաւիտենից Ամեն:

Բ. իշխասակարան ընդօրինակոց Ամասիացի գպիր Հաննայինն է՝ էջ 110—111:

Ընդ՝ որովհետև 'ի բնութիւն բարեղն պարգեւեալ 'ի մարդկայինն ազգ երկը օժիտաց պայտքի հոգւոյ (այսինքն) բուն, ցասունն, եւ ցանկութիւնն՝ քանկութիւնն պարգեւեալ (Ատանոյ) առ 'ի ցանկալ 'ի բարին, եւ մէ իճ առ շարն, Ապա ուրիժն ցանկալով իմ 'ի նոյն բարութեան հետևառն, յորժամ տեսնելի գրգռաց այս ցանկալ, որ է մեկնութիւն Բնուսնու որդւոյն Ամասիայի Արաբեալ 'ի լուսահոգի Կերիմաստ Եփրեմ հանգուցեալ Վեհէ՝ որոյ սէր լուսարեւոյցն զհոգին՝ գասելով 'ի կանան Հայրապետաց, Ուստի 'ի վաղուց իմ հնոէ կամ էր ինն սրեւակեր, բայց ոչ առնուի յանն իմ վասն ստանդակն կննացս, զի ոչ անելով անուազ կննաց, Անր սակի եղև թոյրարտեցեալ, բայց սակպն՝ յորժամ խաղաղացեալ չու արար, Սրբազան Վեհն մեր Տէր Թէոփրոս Կերբերտիք եւ երկոց երանեալ կաթողիկոսն հանգործ սրկալուն միարանբն ու խոր 'ի միասնութեանցն կելիկիկոյ՝ 'ի բերցն լինուի մեծի, որ է Վլայա տերէսի առ 'ի զրօնուլ լեցանակի ամառան, Բայժժամ հրուպուրմամբ ստիպելն զի՛ն՝ յարգելի եւ պատուական երբարքն իմ, մանաւանդապէս քաղաքակիրթն իմ անձնայի եղալոր իմ ըստ աննիւթին՝ Տէր կարապետ՝ շնորհապետ՝ եւ գերյարգալ վարդապետն, որ եւ Եպիսկոպոս Աթոնի Ատանայու, եւ 'ի գործակալութիւն Սրբոյ Աթոսոյն շնորհատուի, 'ի ձեռնարկութիւնն պայտքի ցանկալի զըրուկիս առ 'ի զազափարել, որ եւ ոչ հանազուրեմալ իմ ստիպմանց նազելի եղալացն ինչոց մեծաս սիրով ձեռնարկի 'ի զըրի, սկստել 'ի անց թուիք սրբաբանս շառաւիղի, եւ 'ի լեօթներորդ աւուրն յուլի ինձաւ տառապանոց աւարտեցի զսս շնորհալի զըրուկս՝ յուլիս ի Աւուրն:

Էն ալք՝ որչ հանդիպելի 'ի սմա (այսինքն) այսմիկ ցանկալի զըրուկիս, առ 'ի զրօնուլ ընկերցմամբ՝ կերկերեալ սրտեւ Ժարի կարի թախանձանոց 'ի հանգրիս

պոչոց՝՝ անձնազպիր լինիլ սխալանոց գրագրիս մեցասանի, վասն զի ըստ ստից օմանց ցիւտեյ (միայ մարդկային զորով տար արալի, Առանց սպանման մինն միայն գտանի) որում՝ փառք յաւիտեան յաւիտենից Ամեն:

Հուսի լեռոյ ինքեզից զհոգեւոր ծնողն իմ՝ զՏէր Եփրեմ՝ Արքայապետար հանգուցեալ կաթողիկոսն:

(Առաջ այս յերեսանգարան ձեռագրիս հեղինակ բնագրին ուղղակի առախին սրինակութիւնն է՝ Նահատակ Գարսրէլ Ալֆրասէն կաթողիկոս Սոյո Նասաւ 1768—1770, որուն յարորդեցին՝ Եփրեմ Ալֆրասէնոց պատմագիր 1771 1785 (գրքիս հեղինակը), Թորոս կամ Թէոփրոս Ալֆրասէն՝ 1785—1788 (գրքիս ինքզորոյ):

(Հորհուրիս) 4. Յ. ԱՄՍՈՒՆՆ

Հ Ն Ա Գ Թ Յ Ա Կ Ա Ն

ՀՈՅՈՅ ԼԵՐԻՆ Ե. ԹԵՓՆԱՐԻԹԻ ՍՈՒՐԷ

Յետապայ յարուսն ընդունում ենք կեանքիդ Առաջնորդ Ս. Տրդատ եպ. Պաշտմուն, զոր սուփոթի կր յամենմնք Նասիոնաց ուշադրութեան: Նկարագրում Տնութիւնն, Կեսն Մեծագործի սուրբ, Թէև յետի զսրբել կեղծիք մի կր թուի, ինչպէս է մեր անսկզուն, այսու նազեղով արժանի է անունն ի Նկատի նման կարգ մը կեղծիքներու հետ, որոնք Ռուսիանսն Նարտութեան շորմնն կընդգրկեն ընդհանրապէս: Այսպէս արդէն 1793ին Յովակ Սեբուկ, Արուսեանն ի Գրգորիոսով կտաւ է տէր նման Մոսկովան մը՝ որուն 'ի վերայ Դաշնակն էր գրեալ արժանիսզ զրով այսպէս:

ՌՈՒՐԻՆ ԸՐԻՒ ԳՆԳՆԱԿ ԽՈՒՐՈՒ ԵՅԹԵՐԵՆ ԵՆՈՒՆ ԵՆՈՒՆ ԶԿԼԱԿԵՆ ԿՈՍՏԻ ԿԱՐԳՈՒԹԻՆԱՐԻ ԼՍՏԱԿԵՆ ԼՍՏԱԿԵՆ ԿՈՒԻ Ի ՄԵՐՈՅՈՅ ԹՈՒԻՆ ԸԻԷ:

«Ի ե վերայ Թրում արժանիսն զրով գրեալ կայք այս բանն»

ԶՈՂ ԼԵՐԻՆԻ ԹԵՓՆԱՐԻՆ ԸՆԿՈՅ ԼԵՐՇԱԿԱՆ ԵՒ ԸՈՐԵ ԻՄՈՅՈՅ ՎԱՍՆԱԿԱՆ ԴԻԹ ԹՈՒՆ: ՍՏԱԿԱՆ ԵՂԷ ԵՍ ԱՇՈՍՆ ԵՐԿՐՈՒՐ ՈՐԻԿ ԲԱՐԱՍԵՆ ԶԵՆԱՐԻՄ ԿԱՅԵՐԱՆՈՅ ՄԵՆԻՒ ՎԱՍԻԿ ԵՒ ՅՈՂԱՆՆԷՍ ԶՄԵՆԱԿԱՆ ԹՈՒՆ ԸՆԿՈՅ ԿԵԶ:

Աւերոյք է մասնաճիջի քանդակում ժամանակի հակասութիւնները: Այսպիսի ուրիշ նուիրիւններ կը յիշատակուին նաև Լուրպայ թերթին մէջ՝, որոնքով մին կը վերաբերի չեղման, այսպիսի ընկերակցումով:

ՀԵՒՈՒՄ ՈՐԻԿ ԿՈՍՏԱՆԳՈՒՆ ԲԱՐՈՒՆԻ ԱՄԻ ՏԵՆԱԿԱՆ ՈՒՄԻԿ:

Ճեղքայից յարուսնացրին ծանօթ Լ նուն «Կոստի ամենմնքս Կ.Պոլիս սերուսն Լեռնակի քաղաք տուի մը, որուն մասին պատմի առիթն զամսալու յոս կը տրուի. բայց զժրգիտապալ պալուր իօսց չէ եղան որս նկատմամբ: Նարոյի չէ քսել ստուգուծեմամ թէ Պասնանի ծանօթ սուրն է ակնարկուսան, թէ Վենիսիկն

1 Պատմութիւն Թեքնամբի որոյ պ Յուլիս թերթի մարտի Է. իստենը, Կաթողիկոս 1783, էջ 368 370:
2 Գիւլէ քաղաքին աւանդը, Երբոցոց շարժման թերթի, Վիեննա, 1854, Թ. 80, էջ 121-2:

Միտիվարեանց թմուկարանը պահուանն, որուն ստորոգրութիւնն 1863ին տուած է Հ. Ալեքան Ռազմա-վանի՝ և ևսին ճշգրտու Հ. Ս. Տայիան առ Վ. Յ. Ռասմաթիան թիվին մէջ: Մտադրութեան արժանի է այս սուրբ ժամանակաշրջան, որուն նկարագրութիւնն և բնիկացումներն շատ կ'ստեղծու մէջ կը միարանին ստու- չիկայի նետ:՝

Ռասմաթիան, որ յիշեալ երկին մէջ Կենտի սրբոն, նկատմամբ մասնաւոր գրուի մը քարտու է (էջ 161 164), կը գրէ կարեւոր տողերս. «Ի՞նչ քննութեան արդիւնքը ցոյց տուաւ որ այսօր Կենտի սուրբ, անունով շատ մի սրբը կը գտնուին ի՞նչ մասնաւոր անճանաչելու քով և ի՞նչ ևսրոպական այլ ևս այլ թմուկարաններու մէջն»: Նեղիւնը կը յիշատակ նաեւ առ այս տեղաւոր մը «Սուր Լեւոնի Զ. Ի Քաղաքի շայտ, Տփղիս, 1873, որ մեզի ալ անմտաշուի է»: Պատիւն մը քարտուր խուսուած է մեզի ստեղծ նմանատիւութիւն մը Լեւոնի սրբոն, Յրատարա- կուած իրեն: Կարգումնակ, Հայերէն և Ռուսերէն՝ մու- ռաթութեանս. Ստոր Լեւոնի Զ. Սուրբարի շայտը. շինուի ի յայտարմ Սիւս. յամի Տնտես 1366: Այս սուրբ գտու է Կիլիկիայում մե Զուրղ. Սրի երկայնութիւնն է Լի՛ն(՛) արշին: Այս նկարը խնկանոց նկարել տուց ևս կանաւան Գ. Կարապետ Փոնաթանանցն(՛): Սրոյն բն- իկացումներն և քանդակներն ըստ ամենայն կը միս- րանին Միտիվարեանց սրբոն նկարագրութեան. եթէ նոյ- նին ընդօրինակութիւնն ալ չէ: Ն. Ն. Ա.

1892—93 թուականներուն Կ. Պոլիս կը գտնուէի: Այդ երկու տարեան միջոցին շատ անգամեր Տիւրք կը մնայի Պոլսի բնակի Խաչատրի (Կեսարիա), Կիւլպէյանս (== Աւարդ- Պատրիկեան) Տաճի կարապետ եփէնտիի տունն, ուր միշտ ներկայ կը գտնուէր նաեւ իր ազնիւ գասակը Ա. Եսիս եփ. Կ. Կիւլպէյանս:

Մի որ իտալացութիւնը Հայոց Պատմու- թեանն և Լեւոն մեծ թագաւորի վրայ գտնու- լով յիշեալը յանկարծ յայտնեց թէ, այն Կեծ թագաւորի իսկական սուրբ իր քով կը գտնուի, որ ծախու առնուած է Մայաթիայի կողմը բիւրտի մը ձեռքէն, և կը պահուի տանը մէջ, գաղտնի տեղ մը: Փափաքեցայ տեսնել, բայց դժուարացաւ, աղաչեցի, պաղատեցայ, և վեր- ջապէս Տաճեցաւ պահուած տեղէն Տանել սուրբ, զոր տեսայ աչքս. Տիտղոսը և արցունքոտ նախ Տամուրեցի և ապա սկսայ դիտել, և այս տեւեղ ճիշդ երեք ժամ շարունակ Այդ ժամ-

բուն նաեւ նկարագրիցի սուրբն վրայ գտնուած գրերն ու յիշատակարանները, տեղն ի տեղ ճշանակելով նաեւ պատկերներն ու նկարներն, որուն մէջ օրինակն այժմ ներկայ Ազատութեան և Սահմանագրութեան ուրախայ օրերուն կը շրջեմ Ձեզ, Պատուական - Հնգրեւ Լեւոնեյն, մէջ ի Տրատարութիւնն, եթէ արժան տես- նէք, և եթէ Տրատարական չէ ցարդ:

Սուրբն ամբողջ երկայնութիւնը, (դաստա- պանովն ի միասին) 76 Տարի բորդամեթր է, և լայնութիւնը 472 Տրդմ.: Դաստապանին միայ- նակ երկայնութիւնն է 14, և Կարգին միասին երկայնութիւնը յոյնպէս է 14 Տրդմ.:

1. Դաստապանին՝ մէկ կողմը գրուած է. «ՁԵՆԱՅՄԻՍ ԽՄ ՀԱԼԱՄԱՆԱԿԱՆ ԱՐԱ- ԲԻՐ ԵՒ ԱՅԳԵԼԻՍ ԽՄ ՍԵՎԵՐ» (— ստատու- կեցիք):
- Միս կողմը՝ «ARMENO, «ԵՐԱՆԻ ԱԶԳԻ ՈՐՈՒՄ ՅԻ՛. ԱՄ. ԱՐԶ- ՆԵՍՅԷ՛»:
2. Դամպէն մէկ կողմին վրայ, Մէջ տեղը առիւծ մը, երկու ծայրերը եր- կու արժեւ նկարուած:

Միս կողմը
Մէջ տեղը Օրինո Տամաստեղութիւն, վրան տառ մը « Հ », որ Լատիներէն ՚ի կը նմանի, երկու կողմը երկու գրուի: Որտե՛ն և երկու գրուիներու միջևը երկու քառակուսիներ կան, որոնց մէջ գրուած է.

- ՀԱ
ԵԿ
3. Բուն սուրբ, մէկ երեսին վրայ,
 - ա) Բողոքակ մը՝ որուն կենդրոնը գրուած է, «է», և շուրջը՝
 - «ՀԱՅՐ ՍԱ՛. ՈՐՈՒԿՍ ՍԱ՛ ՀՈՒԿՍՍ ՍԱ՛»:
 - բ) Ձգեստաւորեալ, թագ ի գրուի. գասա- զան ի ձեռքին, և իաչերով զարդարուն աճողի մը վրայ բազմած եկեղեցականի մը պատկեր, որուն ներքեւը գրուած է.

«ՍԱ՛ ՆԵՐՍԷՍՍ»
(Սա՛ ընկան է որ Ներսէս Լամբրոնացին է):
է) Հետեւեալ յիշատակարանը կայ.
ԸՆԿԵՆՆ
Ի ՔԱՂԱՔ
Ն ՍՍ ԱՍԻ
ՅԻ՛Ն
ՈՒՂԷ

1 Բազմապէս, 1883, էջ 384-85
2 Ռասմաթեան Կ. Յ., Հայոց վերին թագաւոր Լեւոն Ի. Լուսինեան, Պարիս, 1900, էջ 162 Յ: Բասմաթեանի տուն «Լեւոնի սրբոն», ճամնատարութիւնն կերտի այլ չգիտե- մամբ կը նշանակուի Միտիվարեանց սրբոն, ինչպէս նկարա- գրութեանն կը տեսնուի:
3 Քանի մը Տասի նկարագրութիւնն անտ անգ էջ 161-2:
4 Կարի որ բովանդակութիւնն ի մէջ բերած է Միտիվարեանց ի Bibliographie Caucasica et Transcauca- sica, p. 537-8, որուն Տամասա Միտիվարեանց սրբոն Տես կը նշանակայ:
5 Կայ նաեւ: առ անց Ռուսերէնի Տրատարականութիւն:

- բ) Բողոքակի մը մէջ առիւծ մը .
- ե) Նկարաւոր բողոքակի մը մէջ արծիւ մը, եւ
- զ) Ծայրը գարննալ նկարաւոր բողոքակի մը մէջ ստիւծ մը նկարաւած են .
- է) Սուրին այս երեսի մէկ եզերքը վերէն ի վար գրուած է .

ՈՉ ԹԷ ԹԱՂԱՂՆ ԻՄ ՅՈՒՆԱՅԵԱԼ ԵՄ ԵՒ ՈՉ ՍՈՒՐ ԻՄ ԿԵՌՈՒՅԱԼՆԷ ԶԻՍ ԱՅԼ ԳՈՒ ՓՐԿԵՑԵՐ ԶՄԵՋ .

- 4. Սուրին միւս երեսին վրայ .
- ա) Թուականը գրուած է այսպէս՝

Պ. Լ. ՈՒԷ .

բ) Չու աճեալ բողոքակի մը մէջ ձիւս վրայ նստած թագակիր մարդու նիար, որուն վրայ գրուած է .

ՎԱՐՈՂՈՒԹԵԱՄԲ ԱՅ .

է) Ուրիշ բողոքակի մը կենդրոնը խաչ մը, եւ շուրջը գրուած է .

ՆԵՒՈՆ ԹԱԳՐ ԷԱՅՅ .

թ) Յասն եւ մէկ սողով ճետեւեալ գրուածքը .

ՊԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՆՔ ԵՐԿՐԻ ԱՒՐԷՆԵՑԼԻՔ ԶԱՄԾ .

ե) Մարգու մը պատկեր գլուխը խաչ մը նկարուած : Ատր ներքեւը գարննալ մարդու մը պատկեր :

զ) Այս երեսին ալ մէկ եզերքը վերէն ի վար գրուած է .

ՊՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲ ՔՈՎ ԱՅԱԿԵԱ ԶԻՇՆԱՍՄԻՍ ԻՄ ԵՒ ԿՈՐԱ ԶԱՄԵՆԱՅԵՆ ՆԵՂԻՉՍ ԱՆՉԻՆ ԻՄԱՅ ԶԻ ԵՍ ԾՈՅ ՔՈ ԵՄ՝ .

Մասնաւոր տեղեկութիւնք :

Սուրը յամենայնի պլ ալ եւ պլ նկարներով զարդարուած է, եւ տեղ տեղ ալ ունի փոքր գիրքով առիւծներ ու սնի նման նկարներ եւն :

Այնտակարաններն ու ամբողջ գրերն բոլորագիր են, փորագրուած չեն, այլ գուրս ջցուած, որոնց նկարագրուած տեղեկութիւնով լեցուած են եղեր, սակայն ոսկին ճանտած էր գրիթէ մանն տեղէն :

Եթէ սուրին մէկ ծայրը գերնան մը կուպեա, եւ տեղ մը կուխեղով երկամով կամ բաւ

նախով մը զարնես, անպիտի բարակ եւ սուր ձայն մը կը ճանէ, որ ձայնն երկու վայրկեան շափ տեսողութիւն մը կ'ունենայ : Սուրին նիւթն է պողպատ :

Կեսարիա, 12/36 Սեպտ. 1908 :

ՅՐԿԱՆ ԵՊՈ. ՊԱՆԱՆ

Պ Ա Յ Ս Ա Կ Ա Ն

Կ Ի Ն Ի Բ Ո Ւ Ն Կ Ա (Փ Ո Ղ Ի Կ Ա Ս Վ Ը Ր Ա Յ

Պ Ա Յ Մ Ո Ւ Թ Ի Ն Է Ր Ե Վ Ը Կ Ա Ն Յ Ո Ր Ո Ր Ք Ր Ո Ւ Թ Ե Ն Զ Ե Ս Թ Ե Ն Ե Ր Թ Ե Գ Ը Ր Ո Ւ Մ Ե Լ Զ

Քառասամակայ շարձալ Հայոց եկեղ. Պատմութեան 574 610 :

(Հարստութի Ն) :

Գ Լ Ո Ւ Ի Գ .

Մ-Է-Ե-Բ. Եղիշ-Երեջի :

Այս նկարագիրն ունէր Հայոց եւ Վրաց միարանու թիւերն, գրեթէ մինչեւ Զ. դարու վերջալոյսը : Գարննալ պոժմ մեր ուշագրու թիւը Գուռոյ կոթ սղիկաւարանը, որուն ճանգամայնութիւն կախուած էր պիտուարար միւս թիւանս դոժը եւ շարունակութիւնը :

Հայաստանի եւ Վրաստանի տերերն երկու հզոր ինքնակաշնէր էին այս շրջանին, Պարսկական բաժնի "Անուշիրվանն", խոսրով Ա. (531 579), եւ յունականին (Եստիմոս Բ. (565 578), խաչապ կ'ընէն ապին իրք երկու պետութեանց մէջ ալ . "խաչապաւեր եւ աշխարհաշէն" (Ուր. 28) խոսրով ամենայն կերպով ձեռնառու էր երկրին բարգաւաճման . քրիստոնէութիւնն առատապէս կ'ըմբռնէր ազատութիւնը՝ մասնաւորապէս ՆՍԻՔ զաշխարհու թիւնէն ետքը : Եստիմոսական փոթորիկ մ'անց սրբութեան ոսկիանին մէջ վեր ի վար յեղ յեղեց ամենայն ինչ յանկարծ օրէն . գարննալ մուգնութեւ ճարագիտութեամբ : Չանպիկ գեներ եւ քրիստոնէութիւնն երբեք հաշտ աչք չէին նկատած պիտր . մեզու թիւնն ապաւայուա ջնջուին կր իրեզրէր քրիստոնէութեան . եւ խոսրով ունկնդիր կ'ըլլար մուգնութեւն թիւնալ թիւնալ ճանց : Ար ձեռնարկէ Արքայից տըրան կրկին հայած ելլ, ո՛նչէլ քրիստոնէութիւնն իւր պետութեւն ջնջուին կր իրեզրէր ստուականութեամբ (571/2) :

Բանակ մը մուգնութեւն կ'ուրաց ընկերակցութեամբ կր խարստի նաեւ Հայաստան : Վրաստանն բուժանակ քրիստոնէակ բնակչութիւնն արեգական երկրպագու ընկրու վախճանաւ : Ատորշան մը պիտի կանգնուէր նաեւ ի Գուռն : Սուրին, Գուռոյ պարսիկ մուգնութեւն, նաեւ էր արագ արագ ի գրու թիւնն ճարագիտութեւն ճանգատակ տեղոյն աշ